

De auteur deelt (blz. 8) mee, een handschrift van zijn boek met uitgebreide bronvermelding bij de archivaris van de V.U. gedeponneerd te hebben. Behoren de bij die lezers voor wie het notenapparaat niet het minst belangrijke deel van een publicatie is ben ik uiteraard poolshoogte gaan nemen. Het blijkt dat in het getypte manuscript de documentatie van de gedrukte bronnen in marge is bijgeschreven. De ordening van de stukken is chronologisch. Deze archivalia - veelal in afdruk - zijn gerubriceerd in mappen nl.

- A. Beginselen, begin, gebondenheidsstandpunt
- B. Klachten
- C. Financiën
- D. Mondiaal, nationaal, gereformeerd
- E. Mentaliteit
- F. Medische Faculteit
- G. Schaalvergroting en theorie der geschiedenis

In een begeleidend schrijven herhaalt en verheft de auteur een door hem in het boek op blz. 39 geuite klacht over de toestand van de V.U.-archieven en onderstreept hij de noodzaak, hiervoor mankracht aan te trekken. Een onderzoeker die zich daaraan zet en voor een voorlopige inventarisatie van het negentiende eeuwse materiaal behoefte heeft aan plaatsruimte, kan desgewenst in *DNK* terecht.

P. L. Schram

P. R. D. Stokvis, *De Nederlandse trek naar Amerika*, Universitaire Pers Leiden 1977 (Leidse historische reeks, deel XXI). viii en 251 blz. f 46,80.
Herbert J. Brinks, *Schrijf spoedig terug. Brieven van immigranten in Amerika 1847-1920*, Uitgeverij Het Boekencentrum b.v. 's-Gravenhage 1978, 176 blz. Geïllustreerd. (oorspronkelijke titel: *Letters from immigrants in America: 1847-1920*. Vertaling: Tine van den Abeele-Boersma). f 23,90.

Graag kondig ik deze boeken aan, die ons op levendige wijze voor ogen weten te stellen het Nederlandse aandeel aan wat men met Stokvis mag noemen, de grootste volksverhuizing aller tijden. Ook al is het percentage Nederlandse immigranten in de Verenigde Staten natuurlijk niet hoog (tussen 1820 en 1920 minder dan 1% volgens mededelingen van Brinks), in de Nederlandse geschiedenis, zeker de Nederlandse kerkgeschiedenis van de negentiende eeuw, is de "landverhuizing" een belangrijk verschijnsel geweest, m.n. in samenhang met de Afscheiding.

Stokvis' studie, waarmee hij te Leiden tot dr. litt. (promotor: J. W. Schulte Nordholt) promoveerde, berust op een uitgebreid onderzoek niet alleen van boeken, pamfletten en periodieken uit de jaren '40 van de vorige eeuw, maar ook van relevant materiaal uit Nederlandse en Amerikaanse archieven. Stokvis heeft het volle licht willen laten vallen op juist de Nederlandse achtergrond van de "trek" naar Amerika, daar immers al betrekkelijk veel is geschreven over de lotgevallen van de Nederlanders in hun nieuwe vaderland. Hij maakt gebruik van enkele theoretische vooronderstellingen uit de demografie waardoor zijn boek een overzichtelijke opbouw heeft gekregen. Achtereenvol-